

Doberdob in izvir Timave

Poljane smrti in vrele življenja

Dostop: Z mejnega prehoda Vrtojba pri Novi Gorici je do Doberdoba (Doberdo) 15 km. Ob italijanski strani meje peljemo do Jamelj (Iamiano), kjer se cesta odcepi na desno mimo Doberdobskega jezera (Lago di Doberdo). Od Jamelj je naprej po tržaški cesti do Štivana (San Giovanni di Duino), kjer so takoj pod avtocesto izviri Timave, še 5 km. Z mejnega prehoda Fernetiči je do Štivana in izvirov 21 km, do Doberdoba mimo Jamelj pa 29 km.

Naravne lepote

Zgodovinsko-kulturne znamenitosti

Ime te dobre in svetle slovenske vasi na Krasu ima v spominu in tudi na jeziku številnih Slovencev zloveščo in temno rimo ponarodele pesmi: *Oj, Doberdob, slovenskih fantov grob*. Spomin na prestali pekel italijanskih ofenziv na tem delu soške fronte, ko je na 5 kilometrov dolgem vojskovališču med Doberdobom in Jamljami od avgusta 1916 do junija 1917 v peti soški ofenzivi padlo okoli 10 000 mož, je ostal živ vsaj v umetniški literaturi. Takole je Prežihov Voranc v prvem slovenskem vojnem romanu *Doberdob* opisal stiske ubogega topovskega mesa: *Kam bi se človek tu sam dejal? Čeprav so vsi vedeli, da je pot, koder jih peljejo, pot v smrt, se je vendar vsak bal samotne smrti na tej od ognja prekljuvani, kamniti poljani*.

Seveda je tudi na Vorancu sovražni strani naskakovalcev ostal spomin na morijo, v raznih izpovedih, tudi tragičnih; ubogi italijanski soldati so imeli za poveljnika ponorelega generala Cadorno, ki jih je čez kamnite poljane gnal v tisočero smrt v peklenskem tempu nesmiselnih naskokov in svojega fanatičnega nacionalizma. Zaradi Doberdobskega jezera, ki je bilo na sušnem Krasu izjemno pomemben vodni vir, je bila prelita kri, ki *napolnila bi jezero*. Je pa bič zgodovine ob tem jezeru švistnil tudi s tragikomičnim, za oba tukajšnja naroda kar usodnim udarcem: v hudi kanonadi je razneslo pregreto cev enega od italijanskih topov. Ubilo je štiri člane posadke, le eden je preživel: Benito Mussolini, kasnejši fašistični diktator in vojni zločinec, leta 1915 še vojak prostak.

Ko se danes ustaviš na doberdobski poljani, ponekod ne veš, od kdaj je razrita: od tedaj ali od nekdanj? Po trnovih pobočjih in redko poraščenih kotanjah je zaznati sledi frontnih rovov, na betonirano podnožje velikanskega možnarja pa naletiš kar ob cesti. Nesmiselno je biti preveč užaloščen nad tem žalostnim, prostorom, vendar bi bilo

Veliki avtor *Doberdoba* ima v Doberdobu bronasto soho. Po njem se imenuje tudi doberdobska osnovna šola.

vseeno vredno nanj voziti prezidente in generale, vsaj na Gradino nad Doberdobom, kjer je Cadorna imel svoj poveljniški stan. Kolikšna je nuja, bi jih bilo treba tu vprašati, da pade še en sam mlad človek za nič centimetrov kamna, kolikšno je vaše slepilo, kolikšna ošabnost, gospodje?

Danes v doberdobskih vrtačah zelenijo skrbno obdelane njivice in tu je res že zdavnaj pozabljen spomin na morijo. Brajde obrezanih trt, povezane v križ, so prisposode grčave upornosti, življenjske sile tukajšnjih ljudi, ki se drzno vzpenja, a tudi s pametjo upogiba. Doberdob, obnavljan v časovnih valovih, danes kaže, da so njegovi prebivalci trdno pri kruhu; tu in tam si privoščijo tudi nekaj razkošja. Na pošti, banki, v gostilnah in trgovinah se lahko naposlušas njihove prijetne kraške slovenščine. Najprijetneje jo je poslušati v vrtcu za šolo. Še trafikant Italijan za silo poskuša povedati kaj po slovensko. Krajevni napisi so dosledno dvojezični, obvestila tudi; in seveda vabila k

Doberdobsko jezero v sušni dobi, kakor ga je videti iz poveljniškega stana generala Cadorne. Zadaj levo vas Jamlje.

Del pročelja doberdobske cerkve, ki je bila na novo postavljena po prvi svetovni vojni.

Nekateri prebivalci Doberdoba se ob zakonsko določeni dvojezičnosti javnih napisov v kraju vendarle raje držijo samo slovenščine.

osmicam ter opozorila pred hudimi psi. Kmet s srede vasi, ki živi samo od zemlje – dobro domače vino in med prodaja po nižjih cenah, kot veljajo v Sloveniji – pa podobno kakor Kraševac na naši strani meje potoži, da je na Doberdoba teže živeti od zemlje kakor od plač, ki so tudi tu zmeraj prenizke, a so vsaj redne. Sosedje na vasi, ki kmetujejo le še za priboljšek, so večinoma zaposleni v industriji v bližnjem Tržiču (Monfalcone). Za spomin na Doberdob kot *slovenskih fantov grob* jim ni veliko mar. Na vojni sloves vasi pravzaprav kaže le doprski kip Prežihovega Voranca pred osnovno šolo, ki je po njem imenovana, in muzej na Gradini, na hribu nad vasjo, po katerem lahko tudi peščiš do nesrečne *Case Cadorna*. Ob šoli je tudi spomenik 73 padlim partizanom iz tukajšnjih krajev, ki ima napis: *Rod, ki ostal je, našo setev žanje ...*

Turizem na doberdobski planoti? Trije kmečki turizmi, eden takoj za cerkvijo. Kdaj pa kdaj se od dol, z obale, pripodi kakšen džoger ali kolesar. Obilo pa bi lahko bilo tistega nedobičkonosnega turizma, ki ga prinašajo za ta vegasti kraški svet dobro obuti in s krušniki oprtani pohodniki, ki jih zanima narava (no, nekatere tudi nadelane turistične pešpoti po krvavih poljanah). Ljudje, ki nosijo s seboj herbarije in daljnoglede za opazovanje živali. Ali pa preprosto izletniki, ki jih zanima bloditi med kamnitimi ograjami, po poteh in sledeh kraškega žitja in bitja.

Najprivlačnejše so poti okoli Doberdobskega jezera, morda kar obhod okoli njega. Obhodna markirana steza je po obilnejših deževjih, ko jezero naraste, ponekod zalita, vendar je mogoče med jelševjem in hrastjem, v popolnem miru in bohotnem rastju, med predirnim preprirom jerebov v ločju najti nove obhode ... Veliko drugih ptičev je še slišati; kakor da bi vsi piskali na ozelenele trse, ki bodejo iz vode. Človeka ima, da bi tiho pristopiljal k skritim prizorom iz narave: vidre so se povabile na obilno gostijo z žabami in za seboj pustile le koščice in razmetano mrestje. Divji prašiči pa so kmetu, ki je sicer opustil košnjo, razrili loko v objestnih paritvenih spopadih. Ta kraška uleknina med Doberdobom in Jamljami, v kateri leži jezero,

je videti kot zaceljena rana narave, vendar kot rana, ki ne neha skeleti: na enem koncu jezera jo znova odpirajo energetiki, peskarji in tudi kakšen gostinec. Jezera si naravovarstveniki očitno niso priborili pod svojo zaščitno oblast, kar pa ne pomeni, da ni pretežno podobno pravemu naravnemu rezervatu; da zvečer vanj ne leže spomin na preproste stihe nesrečnega goriškega rojaka Stanka Vuka, ki so ga bili fašisti skupaj z ljubljeno ženo Danico zavratno ubili v tržaški ulici Rosetti: *Tiho je Doberdoba dni ... V novembru ... bi šel rad v smeri domačih močvirij in krika divjih gosi ...*

Na kamnitih poljanah, kjer se Kras spušča v Furlansko nižino, je še nekaj drugih kraških jezerc, ki so zalita takrat, kadar deževja ne morejo dovolj hitro odteči v podzemlje; Doberdobsko je med njimi največje: dolgo je 1210 metrov, široko 410. Leži komaj 6 metrov nad morjem (Doberdob leži višje: 92 m), veliko pa je okoli 36 hektarjev. Globoko je le okoli dva metra. Vodo dobiva iz neznatnih izvirov v strmih apniških skalah na severu, v glavnem iz Vipavske doline, in iz izvirov na dnu. Poleti in pozno v jesen upade, da je včasih videti kot močvirje. Iznad temnih prog vode se takrat iz trsja vidijo gnezda. Na jameljski strani jezera se odpirajo štirje požiralniki, ki jim jezernica hudo tekne, le da se dvigne do njihovih požrešnih ust. Odmakajoča doberdobska voda pa spet bruhne na plan v izvirov reke Timave v bližnjem Štivanu.

Ta reka se že po dveh kilometrih deročega toka izlije v Pancanski zaliv pri Tržiču. Kako bi ne bila bučna, kako ne silovita, saj se z njo izliva v morje Notranjska Reka, tista čarobna reka, ki ponika v Škocjanskih jamah. To najkrajšo reko so odkrili, opisali in kartirali že stari Rimljani. Pesnik Vergil je videl Timavo, prav kakor jo vidimo danes: ... *potuit ... fontem superare Timavi / unde per ora novem vasto cum murmure montis / it mare proruptum et pelago premit arva sonanti ...* (heksametri 242–246 iz epa Eneida: ... *mimo izliva Timave, / kateri iz žrel se devetih v morje izliva tako, da kar gora hrumi in se morje / glasno bučeče razliva po poljih*; prevod dr. Fran Bradač). Drugi rimski viri govore o žrtvovanjih belih konj v svetem

Nekateri malčki se šele v vrtcu srečajo z italijanščino.

Nad enim od izvirov Timave v Štivanu je sevanje tako močno, da ga ljudje v dlaneh čutijo kot rahle mravljinice.

Ponekod v rovih, kjer so krvaveli vojaki, raste ruj.

gaju domačega rečnega boga Temava. Prazgodovina, antika in zgodnje krščanstvo so s svojimi svetišči in prometnicami tu stisnjeni v objem z bruhajočimi kraškimi vodami. V tem sijajnem naravnem in kulturnem okolju je rasel tudi kult belega konja, ki je nemara predhodnik lipicancev.

A reka Reka ima komaj četrtinski delež v deveterih vrelih Timave, zdaj združenih v tri glavna izvorišča. Vse drugo prispevajo ponikalnice in jezera z luknjičavega, predušnega in pod svojim površjem tako živega Krasa; dobršen del tudi Doberdobsko jezero.

Iz teh vrel pije in se umiva Trst. Tržačanom pa kakor da ni veliko do stare slave Timave, do sledov prazgodovinskih in antičnih svetišč na izvirih v Štivanu, ki je najbolj proti severozahodu pomaknjen obalni kraj, ki ga avtohtono naseljujejo Slovenci. Gotska cerkev sv. Janeza Krstnika, ki ima osupljivo lego pred enim od izvirov, imenovanim Potok pod Maganjkom, jih sicer nadomešča. Park okoli cerkve igra vlogo antičnega svetega gaja. Vendar so tik nad izviri Timave speljali bučne, natrpane ceste, tudi *serenissimo*, avtocesto iz Benetk. Prometni hrup resda preglasi šumenje vrtinčaste vode, toda njenega energetskega žarčenja ne more niti odgnati niti zatreti. Nastavite dlani na mostovžu nad Potokom pod Maganjkom. Postale bodo lisaste, po njih vas bo začelo komaj zaznavno pikljati. Kras bo naselil v vas svoj vlažni, hladni ogenj. Prsti vam bodo vzdrhteli. Nekakšno gomazenje vam bo zlezlo v roke in noge se vam bodo na lepem ogrele. Vergil je imel prav: *gora hrumi*. No, zelo blizu bo za vašimi hrbti še bolj hrumel avtomobilski promet.